

МИФ₁₂

Обредът

НОВ БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ
ИСТОРИЯ НА КУЛТУРАТА

МИФ¹²

Обредът

ИЗДАТЕЛСТВО НА НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

софия
2007

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:

ИВАН МАРАЗОВ

СЪСТАВИТЕЛ:

ТАТЯНА ШАЛГАНОВА

РЕДКОЛЕГИЯ:

АЛБЕРТ БАЙБУРИН

ЧАВДАР ПОПОВ

ТАТЯНА ШАЛГАНОВА

КОСТАДИН РАБАДЖИЕВ

ВАЛЕНТИНА ГАНЕВА

© МИФ₁₂ 2007 ИЗДАТЕЛСТВО НА НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ, СОФИЯ

ISSN 1311-3550

СЪДЪРЖАНИЕ

Bruce Lincoln. The Center of the World and the Origins of Life.....	5
Никос Чаусидис. Елен со рогови допълнети со животински протоми (семиотичка и компаративна анализа со акцент на тракиските примери).....	35
Иван Маразов. Играта на ашици, гатанката, гадането.....	68
Мая Василева. За изобразителните формули в Тракия и Мала Азия.....	102
Niccolò Manassero. Confronting two Rhytons' Settings: the Palagyurishte and the "Black Sea" Treasures.....	115
Татяна Шалганова. Жертвоприношение на глиган и на свиня/праце в гръцката вазопис.....	140
Росица Гичева-Меймари. Куковден – Дионисов или Кабирически обред? Част I. Обредни лица, облекло и атрибути.....	153
Оксана Минаева. Тронът в царската идеология и обредност на прабългарите.....	187
Боян Думанов. Криза и устойчивост на римската и готската идентичност през 6 в.....	219
Иван Божилов. Византийското изкуство. Проблеми на терминологијата.....	238
Николай Шиваров. Поява на Християнската иконографија на Изток. Извори, начални стъпки и идейно преосмисляне.....	262
Георг Краев. Вадене на мрври.....	283
Владимир Демирев. Обред и сакрална топографија.....	291
Ирена Бокова. Женското „участие“ в маскарадните игри (Бележки от терена).....	299
Милена Беновска-Събкова. Паметници, колективна памет, социјално въображение и местна идентичност в Бугарија на границата между две столетия.....	310
Валентина Ганева. Пространството на ритуала. Баухаус.....	331
Чавдар Попов. „Тематичната“ картина: между „реализма“ и ритуала.....	359
РЕЦЕНЗИИ. Иван Маразов. Важен труд за тракийската торовтика. За книгата на Добрин Антонов. <i>Изделијата от благороден метал в Северна Тракија. Технолошки анализ и локализација на местни ателијата за производство (VI в. пр.Хр.- I в.).</i> Враца 2007.	381

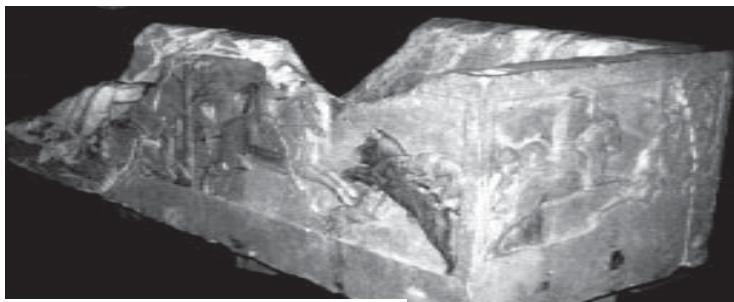
ЗА ИЗОБРАЗИТЕЛНИТЕ ФОРМУЛИ В ТРАКИЯ И МАЛА АЗИЯ

Майя Василева
Център за тракология, БАН

Паралелите в погребалните обреди и гробничната архитектура в Тракия и в Мала Азия не са новост за българската книжнина. Напоследък се увеличи значително броят на паметниците както в Тракия, така и в Анатолия. Новооткритите паметници в „Долината на тракийските царе” в Казанлъшко датират главно от периода между 5 и 3 в. пр. Хр.

След внушителните могилни некрополи край Гордион във Фригия и край Сарди в Лидия изглежда, че най-много могили са издигани в Северозападна Мала Азия. Теренното проучване на долината на р. Граник показва, че в района е имало поне около стотина могили (Rose 2007:249). През последните десетина години бяха проучени (а някои и публикувани) множество могили и гробници в Троада, както и на юг, на лидийска територия (в района на Ушак по р. Хермос, край Харта, Актепе и Икизтепе: Özgen and Öztürk 1996: 28-30, 36-44, 48-52). Те се датират в края на 6 и в 5 в. пр. Хр. Спасителните разкопки на някои от могилите по р. Граник разкриха една каменна гробница и три саркофага. Гробницата в Дедетепе е изградена от проконески мрамор, в камерата са разположени две клинета с рисувана украса; открити са останки от дървени масички. Интериорът на гробницата, както и откритите предмети подсказват погребално угощение. Датирана е между 480 и 460 г. пр. Хр. (Özgen and Öztürk 1996: 56-59). Два от саркофазите са от последователни погребения в една и съща могила (Жъзълдюн) и датират от началото на 5 в. пр. Хр. Третият, от могилата в Чан, разположена по средата на пътя между Троя и Даскюлейон, е датиран в първата четвърт на 4 в. пр. Хр. (Sevinç et al. 2001).

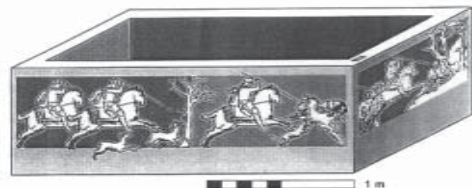
За разлика от другите два саркофага, които са поставени направо на земята, без никаква друга гробнична конструкция, този от Чан е в каменна кръгла камера, засводена с фалшив купол. Няма следи от дромос, а входът е бил „запечатан” с каменни блокове (Sevinç et al. 2001: 385-387, Fig. 2; Rose 2007: 256, Fig. 11). Две от страните на саркофага – една къса и една дълга – са украсени с оцветени релефни сцени. (Фиг. 1 и 2). Върху късата страна е изобразена бойна сцена, в която конник напада с копие паднал на земята войн. Конникът е подпомаган от пехотинец, държащ две копия и махайра. Одеждите

Фиг. 1. Саркофагът от Чан. По Sevinç et al. 2001, Fig. 3.

Фигура 2. Графична реконструкция на саркофага от Чан. По Sevinç et al. 2001, Fig. 4.

Фиг. 3. Бойната сцена върху късата страна на саркофага от Чан. По: Sevinç et al. 2001.

Фиг. 4. Ловните сцени върху дългата страна на саркофага от Чан. По: Sevinç et al. 2001.

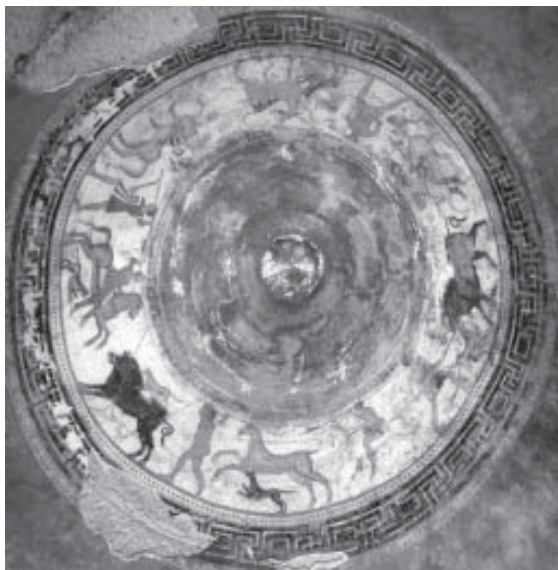
Фиг. 5. Сцената на двубой над входа на гробницата в Александрово, Хасковско. По: *Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus*, 23. Juli bis 28. November 2004. Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland. Bonn, 2004.

издават пер-сийската принадлежност на конника, докато поваленият неприятел се идентифицира като грък. Пейзажът е загатнат със схематично предадена скалиста повърхност и сухо, голо дърво, до което е паднал противникът. (Фиг. 3).

Върху дългата страна на саркофага са изобразени две ловни сцени: на елен и на глиган, разделени от подобно на горното сухо дърво. Ловът на елен е разположен отляво на зрителя, а на глигана – отдясно. Двете сцени са разграничени и цветово — лявата е върху син фон, а дясната – върху зелен. Глиганът е нападат от две кучета, а конникът се прицелва с копието си в окото на глигана. Ловецът носи персийски дрехи – наметка с ръкави и прилепнали по краката му панталони. Втората сцена е пострадала доста, но се възстановяват два елена и двама преследващи ги с копия конника. Елените са доста по-малки в сравнение с глигана (Sevinç et al. 2001: 388-395, Figs. 4-10; Rose 2007: 256-257, Fig. 13). (Фиг. 4).

Подборът и синтаксисът на сцените върху саркофага от Чан не могат да не придивкикат сравнения с паметниците от Тракия. Ловът на глиган е широко застъпен в тракийската торевтика и многократно коментиран (Маразов 1975; 2005: 92-96; Шалганова 2005). Въпреки стиловите различия в изображенията, изобразителните програми на гробницата в Александрово, Хасковско и на саркофага са много близки. И в двата случая сцените са предназначени за или поставени в кръгла куполна камера. Бойни сцени са изобразени в предверието на Александровската гробница, подобно на тези в коридора на Казанлъшката гробница (Kitov 2001: 18-19; Китов 2003: 156-158). В Александрово обаче, запазените сцени показват двубои. Ако разгледаме централната кръгла камера и нейния вход, се вижда, че сцената на двубой е разположена в по-малкото изобразително поле — над входа към камерата (Kitov 2001: 19-20; Китов 2003: 158-159) (Фиг. 5) и върху късата страна на саркофага. Тя е гледала на изток към

Фиг. 6. Куполът на Александровската гробница.

Фиг. 7. Лов на глиган от купола на гробницата в Александрово.

Фиг. 8. Лов на глиган от купола на гробницата в Александрово.

Фигура 9. Отпечатък от персийски цилиндричен печат. По: Boardman 2000: Fig. 5.13.

Фиг. 10. Отпечатък от персийски скара-боиден печат. По: Boardman 2000: Fig. 5.38.

Фигура 11. Отпечатък от персийски ска-рабоиден печат. По: Boardman 2000: Fig. 5.39.

Фиг. 12. Отпечатък от персийски скара-боиден печат. По: Boardman 2000: Fig. 5.46.

Фиг. 13. Стелата от Чавушкьой. По: Akur-gal 1961: Fig. 119.

Фиг. 14. Коланът от с. Ловец. По: Marazov, I. (ed.) Ancient Gold. The Wealth of the Thracians. New York, 1998, 175, No. 105.

Фиг. 15. Сцена на лов на глиган от каничка №159 от Рогозенското съкровище. По: Ма-разов 1996, 164, Обр. 124.

Фиг. 16. Златният пръстен от Пейчова могила край Старосел. По: Китов, Г. Долината на тракийските владетели. Варна, 2005, 35, Обр. 38.

Фиг. 17. Бронзова матрица от с. Бозвелийско, Варненско. 3 в. пр.Хр. По: Los tracios. Tesoros enigmaticos de Bulgaria. Obra Social Fond. «la Caixa» Barcelona, 2005, No. 286.

затворения по-късно вход на гробницата в Чан (Sevinç et al. 2001: 386). Воин на кон атакува пехотинец, който се отбранява с щит и е паднал на земята, т.е. тук войните не са в еднакви изходни позиции (Маразов 2003: 125). В Александрово противникът все още не е повален.

Ловните сцени заемат по-голямото изобразително поле: куполът и по-дългата страна на саркофага (Фиг. 6). Смесово ловът на елени и глиган от Чан може да се възприеме като разгъната в плоскост кръгова композиция. Разбира се, има и доста разлики. Най-енигматична и впечатляваща е голата фигура на мъж, размахващ двойна брадва. Освен това, в Александровската гробница са изобразени четирима ездачи, преследващи два глигана и два елена. Конниците са подпомагани от спешени ловци с копия, махайра и кривак (Kitov 2001: 20-27; Китов 2003: 162-168) (Фиг. 7 и 8). Глиганите са улучени от две копия в телата, а не както върху саркофага, където копието е насочено към главата и окото на животното. Малоазийският глиган е с по-едра и заоблена глава, с по-къса муцуна и бивни и създава впечатление за тремавост. Силуетат му би могъл да се сравни с изображенията на лъвовете в древноизточните паметници.

И в двата паметника обаче, глиганът е атакуван от две кучета – едното скочило върху гърба му, ухапало го за врата, а другото – домогващо се до предната част на корема му – схема, добре известна от ловни сцени в целия античен свят. Единият от елените е обърнал глава назад, а другият гледа напред, въпреки различното им взаимно разположение в Александрово и в Чан.

Очевидни са и приликите в облеклото на конните ловци. Всички

Фиг. 18. Стелата от Аксакал край Даскюлейон. По: Borchhardt 1968: Taf. 50.

те носят прилепнали по краката им панталони – *анаксириди*, (при единия от конниците в Александрово – на точки, шарени) и меки обувки от плат или кожа. Поне двама от тракийските ловци са с дрехи с дълги ръкави. Траките са представени, ако не изцяло, то поне с елементи на т.нар. „мидийски костюм”, добре познат от изображенията върху торевтиката. В това източно облекло на ездачи се представят почти всички „варвари” (Георгиева 1999: 130-133). В духа на източната, персийска пъстрота са изпълнени и постелките, на които седят ездачите украсени със стъпаловидно изрязани триъгълни реси. Краищата им са гладки триъгълни снопчета.

Иконографски паралели на ловните и бойни сцени върху саркофага от Чан се търсят и откриват главно в глиптиката — по персийските печати, както и върху надгробни стели от западна Мала Азия, наречени от учените „гръко-персийски” (против този термин вж. напоследък у: Root 1991: 22, Kaptan 2002: 2-4 и Miller 2006). Персийските печати осигуряват универсална иконографска среда, подобно на гръцките вази (Boardman 2000: 152-153). Те представят образци на двубои между конник и пехотинец, както и на ловни сцени (Boardman 2000: 158, 171, Figs 5.38, 5.39, 5.46: персиец, атакуващ грък) (Фиг. 9-12). В няколко печата от Даскюлейон се вижда лов на глиган (Kaptan 2002: 153-155, DS 94-97, 99; DS188, 189). Животното е атакувано по същия начин с копие в главата, както върху релефа от саркофага. Вероятно най-близкият паралел на сцената с лов на глиган се намира върху стелата от Чавушкьой (Borchhardt 1968: 206-208; Akurgal 1961: 172, Fig. 119; Sevinç et al. 2001: 398, Fig.17) (Фиг. 13).

Подобна е и ситуацията в Тракия – сходни изображения на лов на глиган се откриват най-вече в торевтиката. Примерите са добре известни: златният колан от с. Ловец (Фиг. 14), сцената върху каничка № 159 от Рогозенското съкровище (Фиг. 15), златният пръстен от Пейчова могила край Старосел (Фиг. 16) и др. Често глиганът вече е ранен, обикновено с две копия или едното е забито, а другото лети към животното. Открити са и матрици с образ на глиган, преследван от куче (Фиг. 17). Не бива да се забравя и бронзовият (също ранен) глиган от статуарната група от Мезек.

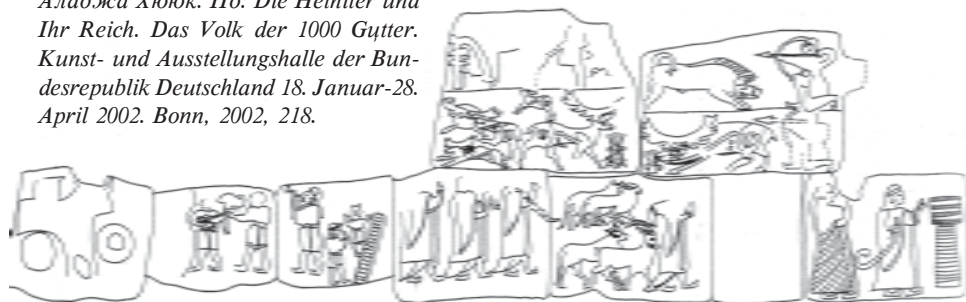
И в Тракия, както в Анатолия, образци на ловните сцени се откриват върху малките, представителни предмети на властта – пръстени-печати, съдове и накити от благороден метал. Разпространението им се свързва с политическото издигане както на местни анатолийски династи и сатрапи през 5-4 в. пр. Хр., така и на одриските владетели и династи през 4 в. пр. Хр.

Пирът, угощението също е дискутирано в миторитуалната система на архаичната култура и в частност на тракийската култура (Маразов 2000; Попов 1983; 1989: 152-182). „Гръко-персийските“ стели, които предоставят иконографски паралели на ловните сцени често са от типа „многоетажни стели“, в които присъстват два или три релефа, разположени в хоризонтални регистри. Угощението заема важно място и в тези релефи. Така под лова на глиган върху стелата от Чавушкьой е изобразено погребално угощение (Borchhardt 1968). Може би една от най-популярните стели, открита в Аксакал край Даскюлейон, също представя пир в един от регистриите си (Borchhardt 1968: Taf. 50) (Фиг. 18). Стелата от Везирхан, върху която са изписани текстове на фригийски и на гръцки език, представя във вертикален ред необичайно релефно изображение на богиня (?), под него – угощение и най-отдолу конник-ловец, подпомаган от две кучета и пешак.

Често върху анатолийските стели наред с угощението или лова се представя и процесия с характерните закрити персийски двуколки. Те се свързват обикновено с *екфора*, с изнасянето на тялото на покойника и погребалното шествие. Подобна стела от тракийските земи е открита в Шаплъдере.

Семантиката на сцените на лов на глиган и елен, както и на воинския двубой са коментирани многократно в българската книжнина, включително в индоевропейски контекст. Те се свързват с царското ценностно изпитание, с промяната на статуса, с обновяването на властта. Чрез тях се пресъздава митичната биография на владетеля/ари-стократа и той се приобщава към героичното минало (Маразов 2005а; 2005б). Сцените на двубой и лов са смислово еднозначни и взаимозаменяеми. Героят, владетелят-аристократ, който повтаря биографията на митологичния си прародител и преминава в нов статус, е главната фигура и в двубоя, и в лова. Все пак, изглежда е имало някаква смислова натовареност в поставянето на бойните сцени при входа или в дромоса, а разгръщането на ловните подвизи е запазено за централната камера. Иконографският анализ на релефите върху саркофага от Чан показва, че баталната сцена е повлияна и моделирана по образа на ловните сцени (Sevinç et al. 2001: 401). Дали това не подсказва, че ловът е бил ритуално по-значимото

Фиг. 19. Рисунка на част от релефите при Портата на сфинксовете в Аладжа Хююк. По: *Die Hethiter und Ihr Reich. Das Volk der 1000 Götter. Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland 18. Januar-28. April 2002. Bonn, 2002, 218.*

събитие за владетелите и династите в Тракия и Анатолия? Бойните сцени са по-малобройни и по-късни от ловните. Ловуването на различни животни, различният цвят код биха могли да насочат към различни степени на преходните състояния, на инициациите, през които преминава погребаният. (Скелетът от саркофага в Чан е на млад мъж на възраст между 22 и 28 години: Sevinç et al. 2001: 406). От друга страна, воинският статус, представен на входа, се превръща във визуално съкращение, в емблематична схема, която показва какво очаква влизащия, преминаващия през вратата.

Изследователите на могилите в Троада посочват иконографските и архитектурните паралели на откритите саркофази с паметниците от Ликия (Sevinç et al. 2001: 399-402). В релефите от Чан се вижда опит за известна индивидуализация и учените предполагат, че изображенията представят конкретен династ от Хелеспонтийска Фригия. В някои от новооткритите тракийски гробници също се откриват елементи на пер-сонификация, които дават възможност на изследователите дори да говорят за конкретен одриски владетел – в случая с Голяма Костматка – за Севт III (Kitov 2004). Портретността не само в Тракия, но и в Ма-ла Азия се появява както върху монетни емисии, така и върху над-гробните паметници и гробните дарове. Индивидуализацията е резултат на военно-политическото издигане на малоазийските династи и сат-рапи, както и на одриските владетели. Неслучайно изображенията на лов и двубой се срещат върху инсигнии на царската/сатрапската власт.

През ранноелинистическата епоха тези иконографски схеми са разпространени в цялото Средиземноморие. В различните райони на Средиземноморския свят обаче има по-ранни прототипи на тези сцени. Ако за Балканите могат да се предполагат микенски образци

Фиг. 20. Разгъната рисунка на сцените по сребърната купа от Кастамону. По: *Die Hethiter und Ihr Reich. Das Volk der 1000 Götter*, 232, 18.

Фиг. 21. Клине и маса от гробницата в Ганос. По: *Delemen* 2006: 257, Fig. 5.

и мито-логичен прототип на колективния лов в „Калидонския лов“ (Vidal-Naquet 1983: 170; Шалганова 2005: 171-172), то в Анатолия и в древния Изток изображенията на царски двубои и лов имат доста по-дълга история (Heimpel und Trüpelmann 1977). Асирийските релефи представят царя ловуващ лъвовете с колесница. Напоследък бе обърнато внимание и на ролята на лова в хититската царска идеология. Както показват текстове от времето на Тудхалияс IV (13 в. пр. Хр.), ловуването се свързва с утвърждаването на царската власт върху определена територия. В хититски ритуални текстове се говори за животински жертви, поднасяни на планините, на земите и на реките, които царят „обичайно обикаля, обстрелва и ловува“ (КВо 11.40 и 12.59: Hawkins 2006: 53-54). Новооткрит и съединен фрагмент от надпис на лувийско йероглифно писмо дава и титулатурата, използвана от Тудхалияс IV: „Аз (съм) Херой, Господар на полето, Ловец, Велик цар“ (Hawkins 2006: 58-59). Глаголът *siyatallisk-*, „shoot habitually“ се извежда от основа със значение “press, seal, shoot (arrow, appear)” (Hawkins 2006: 54). Не случайно ловни сцени се откриват и по печатите на хититските царе. Ма-кар и по-различни от разглежданите тук, ловни сцени са изобразени върху релефите в Аладжа Хююк (Bittel 1976: Abb. 224-225) (Фиг. 19) и върху сребърната купа от Кастамону (Фиг. 20). Изглежда ловът на елен е по-често срещан, но върху споменатия съд е представен и лов на глиган (Emre and Zinaroplu 1993).

Върху персийските релефи и печати е популярен образът на царя-герой, който влиза в единоборство с изправен срещу него лъв. Често на печата липсва името на собственика или на съответната официална власт, която удостоверява печатът – самото подпечатване изглежда е било достатъчно (и съответният образ или сцена) (Boardman 2000: 152-153). Серията печати с ловни сцени и с двубои между персиец и грък е определена като „гръко-персийска” и се датира от 5 в. пр. Хр. нататък (Boardman 2000: 168-174).

Изглежда, че през 5 в. пр. Хр. в Анатолия и през втората половина на 4 в. пр. Хр. в Тракия тези изобразителни схеми придобиват съкратен, почти формулен вид и могат да се нареждат като кадри, визуално и предметно, в погребенията на елита. Независимо дали става дума за регистрите на погребална стела, за саркофаг или за гробница. Не навсякъде присъстват изобразени и трите сцени на процесия, лов и пир, но някои от тях могат да бъдат представени и чрез предметния код на интериора и поставените в гробницата предмети. Някои от „погребалните ложета” вероятно са мислени и като място за угощение. Пред тях има масички, а сред „гробните дарове” изобилстват съдове за пиене. Един от красноречивите примери е гробницата в могилата Наип в подножието на пл. Ганос, близо до върха, наречен Хиерон орос на одриските владетели край Текирдаг. В погребалната камера са поставени мраморни маса и столове — *дифрои*, а върху масата са „наредени” различни блюда, изсечени от същия каменен блок (Delemen 2006: 256-259, Figs. 5-7)(Фиг. 21). В зле запазения долен фриз в камерата на Александровската гробница също е изобразен пир (Китов 2004).

Представеният паралел в изобразителната програма на саркофага от Чан и на Александровската гробница цели да покаже още веднъж сходствата в означаването на елитния статус в Тракия и Ахеменидска Анатолия. Персийската царска идеология наследява древноизточни иконографски схеми и усвоява местни анатолийски традиции. В разглеждането на паметниците от западна Анатолия изследователите обикновено използват определението „гръко-персийски” и се стремят да отличат персийските от гръцките елементи, а напоследък – и да покажат своеобразната амалгама, получена при срещата на древноизточния и елинския свят. За Тракия често се обсъжда гръцкият или тракийският стил на изображенията, предполага се работа на гръцки майстори и художници, които създават паметници, обслужващи тракийската царска идеология. Почти неотбелязано в литературата обаче остава взаимодействието на Тракия с Мала Азия. Пропуска се

и нали-чието на тракийско население в северозападна Мала Азия. Самото натрупване на могили или поставянето на саркофаг в куполна гробница вече подсказва срещата на повече от две културни традиции. През ранноелинистическата епоха контактите и взаимодействията на Тракия с Анатолия са естествени и непрекъснати. Усвояването и преработва-нето на персийски/анатолийски идеологически модели от тракийските владетели и аристократи едва ли е учудващо и би трябвало да се изследва наред с „гръцките художествени влияния”. Процесът е улеснен от сходния тип общества в Тракия и Анатолия през 5-4 в. пр. Хр. За-това и начинът за отбелязване на елитния статус на одриските владетели и парадинасти, и на персийските сатрапи и местни анатолийски династи и владетели е смислово идентичен. Визуалният формулен език в Тракия и в Анатолия се вписва в индоевропейските традиции.

Литература

- Георгиева, Р. 1999. Тъкани и местно облекло (края на II-I хилядолетие пр.н.е.). – В: Георгиева, Р., Т. Спиридонов и М. Рехо. *Етнология на траките*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 112-154.
- Китов, Г. 2003. Гробницата в Александрово. *Известия на ИМ Хасково* 2, 149-175.
- Китов, Г. 2004. Нови наблюдения в Александровската гробница. – *Археология* 1-2, 42-51.
- Маразов, И. 1975. Сюжетът „лов на глиган” в колана от Ловец. – *Археология* 2, 30-42.
- Маразов, И. 1996. *Рогозенското съкровище*. „Секор”. София.
- Маразов, И. 2000. *Траките и виното*. „Дунав прес”. Русе.
- Маразов, И. 2003. Двубоят като ценностно изпитание в митичната биография на тракийския владетел. – В: Фол, А. (ред.) *Пътят. Сборник научни статии, посветен на живота и творчеството на д-р Георги Китов*. Гео прес. София, 124-131.
- Маразов, И. 2005а. *Тракийският воин*. Христо Ботев. София.
- Маразов, И. 2005б. Семантика и функция на изобразителния текст във фреските от тракийските гробници. – *Проблеми на изкуството*, 3, 7-19.
- Попов, Д. 1983. Проучвания върху тракийската религия. II. Пиршествата и угощенията. Съкровищата и подаръците. – *ГСУ-ИФ* 76, 15-50.
- Попов, Д. 1989. *Залмоксис. Религия и общество на траките*. Университетско издателство „Климент Охридски”. София.
- Шалганова, Т. 2005. Гръцките ловни митове и ловът на глиган от Александровската гробница, Хасковско. – В: *Тракия и околния свят*. Научна конференция – Шумен, 2004. *МИФ* 9, 165-183.
- Акургал, Е. 1961: *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*. Berlin.

- Bittel, K.** 1976. *Die Hethiter*. Beck. München.
- Boardman J.** 2000. *Persia and the West. An Archaeological Investigation of the Genesis of Achaemenid Art*. Thames & Hudson. London.
- Borchhardt, J.** 1968. Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikien. - *Istanbuler Mitteilungen* 18, 161-211.
- Delemen, I.** 2006. An Unplundered Chamber Tomb on Ganos Mountain in South-eastern Thrace. – *AJA* 110, No. 2, 251-273.
- Emre, K. and Zinaroplu, A.** 1993. A group of Metal Vessels from Kýnyk-Kastamanu. – In: *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç*. Ankara, 675-713.
- Hawkins, J. D.** 2006. Tudhaliya the Hunter. – In: Th. P. J. van Hout with the assistance of C.H. van Zoest (eds.) *The Life and Times of Hattušili III and Tuthaliya IV. Proceedings of a Symposium held in honour of J. de Roos, 12-13 December 2003, Leiden*. Nederlands Instituut voor het Nabije Osten, Leiden, 49-76.
- Heimpel, W. und Trüpelmann, L.** 1977. Jagd. – *Reallexicon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*. Berlin, New York, 5/3-4, 234-238.
- Kaptan, D.** 2002: *The Daskyleion Bullae: Seal Images from the Western Achaemenid Empire*. Vol. 1 Text. Vol. 2 Catalogue. (Achaemenid History XII).
- Kitov, G.** 2001. A Newly Found Thracian Tomb with Frescoes. – *Archaeologia Bulgarica* 2, 15-29.
- Kitov, G.** 2004. The Newly Discovered Tomb of the Thracian Ruler Seuthes III. - *Archaeologia Bulgarica* 9, No. 2, 39-54.
- Miller, M.C.** 2006. Betwixt and Between: Western Anatolia in the Persian Period. - In: C. C. Mattusch, A.A. Donohue and A. Brauer (eds.) *Proceedings of the XVth International Congress of Classical Archaeology, Boston, August 23-26, 2003*. Oxbow Books, Oxford, 225-227.
- Özgen, I. and Öztürk, J.** 1996: *The Lydian Treasure. Heritage Recovered*. Republic of Turkey. Ministry of Culture. Istanbul.
- Root, M. C.** 1991. From the Heart: Powerful Persianisms in the Art of the Western Empire. –In: Sancisi-Weerdenburg & A. Kuhrt (eds.) *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire. Proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop. Achaemenid History VI*. Leiden, 1-29.
- Rose, B. C.** 2007. The Tombs of the Granicus River Valley. – In: Delemen, I. (ed.) *The Achaemenid Impact on the Local Populations and Cultures in Anatolia*, 2007, 249-266.
- Sevinç et al. 2001. Sevinç, N., Körpe, Tombul, M., Rose, C. B., Strahan, D., Kiesewetter, H. and Wallrodt, J.** 2001. A New Painted Graeco-Persian Sarcophagus from Çan. – *Studia Troica* 11, 383-420.
- Vidal-Naquet, P.** 1983. *Le chasseur noir: Formes de pensée et formes de société dans le monde grec*. Maspero. Paris.